

rist, s. 325; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 459-460; Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *Câmî'u'l-uşûl* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût), Beyrut 1403/1983, I, 193; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 213, [630]; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, II, 633-635; a.mlf., *A'lâmü'n-nübela'*, XIII, 270-277; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, IX, 387-389; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfeti'l-ahvezi* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1386/1967, I, 335-355; Brockelmann, *GAL*, I, 662; *Suppl.*, I, 917; Sezgin, *GAS*, I, 154-156; Abdülhamid el-Alüci, *Mü'ellesâtü İbni'l-Cevzi*, Bağdad 1385/1965, s. 89-90; Nüreddin İtr, *el-İmâmü't-Tirmizî ve'l-muvâzene beyne Câmî'ihî ve beyne's-Şaḥihayn*, Kahire 1390/1970; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 36; Addâb Mahmûd el-Hameş, *el-İmâmü't-Tirmizî ve menhecühû fi kitâbihi'l-Câmî'*, Amman 1423/2003, I, 65-144; Selman Başaran, "Tirmizî ve İbn Mace'yi İbn Hazm'ın Mechul Olarak Vasıflandırması", *Ülâhiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, Bursa 1987, s. 19-24; A. J. Wensinck, "Tirmizî", *İA*, XII/1, s. 388-389; G. H. A. Juynboll, "al-Tirmidhi", *EP* (Fr.), X, 587; Mücteba Uğur, "Hasen", *DİA*, XVI, 374-375; Ayhan Tekineş, "İlelül-l-hadis", a.e., XXII, 86; Ahmed Pâketçi, "Tirmizî", *DMBİ*, XV, 233-246.

M. YAŞAR KANDEMİR

TİRMİZİ, Hakîm

(bk. HAKÎM et-TİRMİZİ).

TİRSİNKİLIOĞLU İSMÂİL AĞA

(ö. 1806)

Ruşçuk âyanı.

Ruşçuk yakınlarında bir köy olan Tirsini'kte doğdu, kaynaklarda Tirsinikli olarak da geçer. Ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Gençliğinde sakalık yaptığı ve evlere su dağıttığı belirtilmektedir (*Mirzayan Manuk Bey'in Hayatı*, bl. I). 1791'de Rusçuk âyanı olan ve kanun tanımazlığı yanında vergi ödemediğinden idam edilen kardeşi Ömer Ağa ile birlikte öldürülmek istenmişse de kaçarak kurtulmuştu. Rusçuk âyanlığına getirilen Kadişzâde Ahmed Ağa'nın 12 Nisan 1792 tarihli takririnden kaçak İsmâil'in altmış kişilik bir çetenin başında Zıstovi, Niğbolu, Tırnova, Hezargrad, Plevne ve Lofça taraflarında dolaştığı ve eşkıyalık yaptığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından*, s. 8; Erdoğan v.dğr., s. 36). Üç yıl kadar eşkıyalık eden İsmâil Ağa, nihayet Eflak Voyvodası Aleksander İpsilanti'nin araya girmesiyle Rusçuk'ta oturması ve herhangi bir işe karışmaması şartıyla affedildi (1795). Ancak kısa zamanda eski gücüne kavuştu ve adamlarını tekrar topladı; Hezargrad ve Tırnova bölgesini denetimine alarak Tuna'dan Balkan dağlarına kadar Orta Bul-

garistan'ın en güçlü âyanı haline geldi ve ertesi yıl Rusçuk âyanlığını elde etmeyi başardı (Shaw, s. 307-308; Erdoğan v.dğr., s. 38). İpsilanti, Eflak'la yakın ticarî ilişkiler içinde bulunan bölgenin en zengin tüccar ve sarraflarından Manuk Bey vasıtasıyla harekete geçirilmiş olmalıdır. İsmâil Ağa, Temmuz 1800'de III. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan'ın Tırnova'daki mukâataaları voyvodalığına getirildi, ayrıca burada serkeşlik eden Ali Tâhir'in idamını sağladığından bunun mukâataaları da kendisine bırakıldı. İsmâil Ağa, daha fazlasının tahsili ve gereken tutarın düzgün gönderilmemesi gibi suistimallerle önemli gelirler elde etti.

Bu dönemde merkezî idare, Rumeli'deki otoritesini âyanları birbirine kırdırarak ve bunların daha fazla güçlenmesini önleyerek ayakta tutmaya çalışmak zorunda kalmaktaydı. Ancak özellikle 1787-1795 yılları arasında geniş bir alana yayılan ve "dağlı eşkıyası" diye bilinen isyan hareketlerine karşı verilen mücadelede âyanların yardımına ihtiyaç duyulmasından ötürü genel asayişsizliğin sona erdirilmesinde başarılı olamamaktaydı. Bölgelerinde bağımsız konumlarını sürdürebilmek amacıyla dağlı eşkıyasının eylemlerine destek veren âyanın dayanışma içinde bulunmasını sağlamak ise çok defa mümkün olmuyordu. Tirsiniklioğlu, isyanı yüzünden devletin başına büyük belâlar açan Pazvandoğlu Osman'ın aleyhine alınan önlemlere katıldı ve bu sebeple göze girdi. Bu hizmetinden duyulan memnuniyetten ötürü o dönemlerde vezirliğe denk yüksek bir rütbe olan (Cevdet, VII, 148) kapıcıbaşılıkla taltif edildi (Kasım 1797). Bu münasebetle devlete sadık ve ahalisinin kendisinden hoşnut olduğu belirtilen İsmâil Ağa, bizzat III. Selim tarafından "has kulum" diye nitelendirilmiş, istediği dirlik ve rütbenin verilmesi emredilmiş ve kendisine ayrıca samur kontoş ile 15 kese para takdim edilmişti (*a.g.e.*, VI, 299). Ancak İsmâil Ağa ile ilgili bu yarğılar ileride tamamen değişecektir. Nitekim İsmâil Ağa, kazandığı itibarı hasmı olan Deliorman âyanı ve Silistre mütesellimi Yılkıoğlu Süleyman Ağa ile uğraşmak için kullanmakta, onun ortadan kaldırılmasını temin ederek bölgesini elde etmeyi planlamaktaydı. Devlete açıkça isyan etmemekle beraber merkezin emirlerine tam olarak riayet etmeyen mütegalibe arasında yer almaktaydı. Rumeli'deki asayişsizlik ve özellikle Pazvandoğlu'nun isyanları sebebiyle kendisinin idare edilmesi kaçınılmaz görülmüyordu. Böylece 1802 tarihli bir belgeye göre Yenipazar, Cuma, Osman-

pazarı, Şumnu, Hezargrad kazalarıyla Var-na dahil Karadeniz sahiline kadar bütün bölgeleri eline geçirmişti. Hatta buralara kendisine bağlı âyanlar tayin etmekteydi. Öldüğünde yönetimi altındaki kazaların sayısı kırk biri buluyordu.

Pazvandoğlu'nun isyanı sırasında bölgedeki eşkıyanın te'dibi için faaliyet gösteren İsmâil Ağa, âsilerden Pazarcık âyanı Sarıklıoğlu'nun yanında bulunan Gâvur İmam'ın Rusçuk'taki eşkıyaya yardım etmesine engel oldu, Zıstovi'ye baskı yapan eşkıyanın üzerine yürüdü ve şehri ele geçirmelerini önledi. Silistre Valisi Gürcü Osman Paşa ile Niğbolu'nun da kurtarılmasına yardım etti, şehrin karadan ve denizden baskı altında tutulmasını sağladı. Burada Pazvandoğlu Osman tarafından muhafız olarak bırakılan Otuzbıroğlu Emin Ağa ile birlikte 200 eşkıyanın yakalanıp idam edilmesinde (Şubat 1798) önemli rol oynadı (*a.g.e.*, VI, 302-305). Bu anlamda gösterdiği faaliyet neticede kendi otoritesini yaygınlaştırıyordu. Pazvandoğlu'na karşı çıkılan seferin Fransa'nın Mısır'a saldırısı sebebiyle (Temmuz 1798) yarıda kesilmesi ve harekâtı yürüten Küçük Hüseyin Paşa'nın geri dönmesi zaruretten ötürü affa uğrayan, üstelik kendisine paşalık verilen Pazvandoğlu'nun şöhretini daha da arttırdığından Rusçuk-Şumnu bölgesi Tirsiniklioğlu'nun, İbrâil (Braille) yakası buranın nâzırı olan Ahmed Ağa'nın, Silistre Yılkıoğlu Süleyman'ın, Yanya ve Mora Tepedelenli'nin elinde kaldı (*a.g.e.*, VI, 312). 1800 yılında Pazvandoğlu'nun tekrar âsi ilan edilmesi üzerine Tirsiniklioğlu yine devlete yardım etti; ancak bunu Yılkıoğlu'nun ortadan kaldırılması ve Silistre'ye kendine bağlı bir âyan oturtmak için kullandı (*a.g.e.*, VII, 95, 147). Hezargrad âyanlığına getirilmesine etken olduğu adamı Bayrakdar (Alemdar) Mustafa Ağa'nın da yardımıyla bilhassa Pazvandoğlu'na bağlı Manav İbrâhim'in isyanının bastırılması ve adamlarıyla birlikte öldürülmesinde başarı kazandı (1803); eşkıya takibini Eflak topraklarında da sürdürdü ve Bükreş'e kadar uzandı (*a.g.e.*, VII, 159; Jorga, V, 133). 1805 yılına girildiğinde, Tuna ve Karadeniz sahillerini elinde tutarak Edirne'ye kadar kendisini engelleyecek bir gücün meydana gelmesine izin vermek istemeyen Tirsiniklioğlu'nun bölgedeki hâkimiyetinin önüne geçilmesi, İstanbul'un iâşe yollarının tehlikeye girmesi yüzünden ciddi şekilde düşünülme-ye başlandı (Shaw, s. 426-428). Doğru Bulgaristan'ı ve Trakya'yı idaresi altında tutan, Edirne ve İstanbul'u tehdit edecek

derecede kuvvetlenen Tirsiniklioğlu, Nizâm-ı Cedîd askeri oluşturmak üzere Bal-kanlar'ın tamamında asker toplamayı ön gören planının uygulamaya sokulmasın- dan ötürü devletin iç siyasetine müdahale etmeye başladı. 1806 Haziran başında ken- disini destekleyen diğer âyanlarla birlikte büyük bir kuvvetle Edirne'ye doğru ilerle- di ve Kadı Abdurrahman Paşa idaresin- deki merkez ordusunun karşısında yer al- dı. Devlet kuvvetleriyle çatışmalara girişil- di. Sadrazam Hâfız İsmâil Paşa'nın Nizâm-ı Cedîd uygulamalarının aleyhinde olması ve Tirsiniklioğlu ile irtibata geçerek gizli ter- tipler peşinde koşması neticesinde reform hareketine Edirne Vak'ası (Temmuz 1806) diye bilinen hadiseyle ağır bir darbe vu- ruldu ve uygulama iptal edildi. Tirsinikli- oğlu'nun gücü ve baskısı bu olaydan son- ra daha da arttı (Uzunçarşılı, *Meşhur Ru- meli Âyanlarından*, s. 25-26; Shaw, s. 473-475; Erdoğan v.dğr., s. 115-120).

Bu aşamada Tirsiniklioğlu'nun beklen- medik ölümü merkezi idareyi rahatlat- tı (12 Ağustos 1806). Kendisinin ortadan kal- dırılmasının bir tertip neticesinde gerçek- leştirilmiş olduğu ihtimali ağırlık kazan- maktadır. Bunun son gelişmeler üzerine bizzat Kadı Abdurrahman Paşa tarafından düzenlendiği ve onun bir adamı tarafın- dan işlendiği ileri sürülmüştür (Shaw, s. 475). Tirsiniklioğlu'nun da öldürölme en- dîşesi taşıdığı ve bunu Rusçuk üzerinden İstanbul'a gitmekte olan Fransız elçisi Se- bastiani'ye aksettirdiği, devlete sadâkatle hizmet ettiğini söyleyerek elçiden kendi- sini kayırmasını istediği bilinmektedir (Er- doğan v.dğr., s. 120). Hakkında düşünü- len, "Azamet ve vahşiliğin karışımı bir yapıya sahip olduğundan pek çok kimseyi düş- man edinmişti. Bu düşmanları sadece avam tabakadan değildi, her an yanında bulunan büyüklerden, her gün bağışların- dan yararlananlardan bile düşmanları var- dı" kaydı (*Mirzayan Manuk Bey'in Haya- tı*, bl. IV), kendisine karşı kullanılacak ki- şilerin temininde büyük zorluklarla karşı- laşılmadığına işaret edebilir. Resmî yazış- mada, Tirsiniklioğlu'nun köyündeki çiftli- ğinde eğlenirken kölelerinden biri tarafın- dan atılan bir kurşunun göğsüne isabet etmesiyle öldürüldüğü bildirilmektedir (Er- doğan v.dğr., s. 120-121). Olayı duyarak He- zargrad'dan hemen yola çıkan ve halefi sıfatıyla idareyi eline alan Alemdar Mus- tafa Ağa, daha sonraları sadrazamlığa ge- tirildiğinde Manisa'da gizlenen katili Ka- raosmanoğlu vasıtasıyla yakalattırıp idam ettirmiştir (Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli*

Âyanlarından, s. 28). İstanbul'a ölüm ha- beri Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti, Alemdar'ın yerine geçtiği haberi ise Tirs- niklioğlu'nun sarrafı ve halefinin de para- sal işlerini idare edecek olan Mirzayan Ma- nuk Bey tarafından bildirilmiştir. Rumeli âyanlarının son silâhlı direnişlerini infial ve beddualarla karşılayan III. Selim'in bu konudaki hissiyatının gizli kalmadığı Tirs- niklioğlu'nun öldürölmesi dolayısıyla düşü- len kayıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim "te'sir-i inkisâr-ı mülûkâneleriyle vücûd-ı hiyâneti izâle" veya ettiği beddualar sebe- biyle "şişe-i hayatı şikest" olduğuna dair yapılan beyanlar padişahın üzüntüsünün boyutlarını göstermektedir (a.g.e., vesika nr. 5, 7).

Cenazesi Rusçuk'ta yaptırdığı cami ve çevresindeki külliye'nin yanındaki mezarlı- ğa gömüldü. İsmâil Ağa'nın geride kalan mallarının tesbiti için Cihanzâde Hüseyin Ağa tayin edilmiştir. 15 Ekim'de Rusçuk'a varan Hüseyin Ağa'nın yaptığı teftiş so- nucu esnafa ve ulûfeli sekban askerine büyük miktarda borcu olduğu ortaya çıkmış, bunların mallarının satışından karşıla- namayacağı görülmüştür (Erdoğan v.dğr., s. 130-131). Borçlarının ödenmesini Alemdar Mustafa Ağa üstlenmiştir. Tirsiniklioğ- lu'nun ortadan kaldırılmasının ise İstan- bul'a rahat bir nefes aldırıldığı açıktır. Bu- nunla beraber bütün bu gelişmelerin III. Selim'in saltanatının süratle sona erme- sini birinci derecede etkilediği muhakkak- tır (Shaw, s. 475-477).

Tirsiniklioğlu İsmâil Ağa "pek zorlu bir adam" olarak tarif edilir (Cevdet, VI, 298). Onun aşağı tabakadan yükselmiş, eğitim- siz insanlara has bir karakter taşıdığı ileri sürülmektedir. Bazan insanî işler yapar, adamlarının haksızlık ve zorbalıklarını şid- detle cezalandırır, şahsına karşı olan ha- karetlerde başka birini öldürüp intikam alabileceği yerde büyüklük göstererek af- feder; bazan da bunun tam aksi davranır- dı. Bu sebeple bazıları kendisine iyilik se- ver bir insan diye saygı gösterir, onu över, ancak çoğu kendisinden son derece kor- kar ve nefret ederdi (*Mirzayan Manuk Bey'in Hayatı*, bl. I). Hakkında bilgi veren Manuk Bey, Tirsiniklioğlu'nun sarraflığı- nın dışında siyasette de akıl hocasıydı. Ma- nuk Bey bu durumunu Alemdar'ın yanın- da da sürdürmüş ve Rusçuk yârânı için- de yer almıştır. Tirsiniklioğlu'nun, yakın ili- şki içinde bulunduğu Eflak voyvodası gibi Rusya'ya yakın bir siyaset tercihi içinde olması şüphesiz her iki tarafta da etkin olan Manuk Bey tesiriyledir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mirzayan Manuk Bey'in Hayatı (Ermenice), Viyana 1853, bl. I, IV, VI; Cevdet, *Târih*, V, 223; VI, 263, 298, 299, 300-305, 312; VII, 95, 147, 148, 159; VIII, 50-54, 91-93; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mus- tafa Paşa*, İstanbul 1942, tür.yer.; a.mlf., "Vezir Hakkı Mehmed Paşa: 1747-1811", *TM*, VI (1936-39), s. 179-181, 195-197, 243, 245, 249; K. Arap- yan, *Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları* (trc. Esat Uras), Ankara 1943, tür.yer.; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğun- da Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara 1983, s. 60-64, 67, 71, 84-86, 95-96, 99; N. Jorga, *Os- manlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, V, 104, 126, 133, 143; Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu, 1789-1807* (trc. Hür Güldü), İstanbul 2008, s. 296, 307-308, 315, 317, 319-320, 407, 411, 419, 425-429, 472-477, 546; Ali Yaycıoğlu, *The Provincial Chal- lenge: Regionalism, Crisis and Integration in the Late Ottoman Empire, 1792-1812* (doktora tezi, 2008), Harvard University, s. 128-129, 138; Mer- yem Kaçan Erdoğan v.dğr., *Rusçuk Âyanı: Tirs- niklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, İstanbul 2009, s. 35-131. KEMAL BEYDİLLİ

TİRYÂKÎ HASAN PAŞA

(ö. 1017/1608)

Kaniye kahramanı olarak tanınan
Osmanlı veziri.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yok- tur. II. Selim zamanında Enderun'da eği- tim gördüğü belirtilir. III. Murad'ın şehza- deliği sırasında Manisa'da onun rikâbdar- lığı görevini yaptı. Ardından III. Murad'la birlikte İstanbul'a gitti ve bir süre sarayda kaldı. Peçuylu İbrâhim, III. Murad'ın gelişi ve tahta cülûsu ile ilgili olayları onun ağzın- dan anlatır (*Târih*, I, 26-28). Sarayda iken mîrâhurluk görevinde bulunduğu, daha sonra taşra görevlerine çıktığı, Bosna ser- haddinde İzvornik, Klis sancak beylikleri yaptığı, ardından Sigetvar'a tayin edildiği (985/1577) bilinmektedir. Yirmi yıldan faz- la Sigetvar sancak beyliği yapan Hasan Bey burada büyük bir güç ve itibar ka- zandı. Bir ara Pojega sancağına nakledil- diyse de kısa süre sonra Sigetvar'a dön- dü. Osmanlı-Habsburg savaşları esnasın- da İstolni Belgrad'ın muhafazasıyla gö- revlendirildi (9 Safer 1002 / 4 Kasım 1593). Bu sırada Segedin sancak beyi idi. Ardın- dan kendisine beylerbeyilik verildi ve tek- rar Sigetvar'a gönderildi. Sinanpaşazâde Mehmed Paşa'nın serdarlığını döneminde meydana gelen Estergon bozgununda (1 Zilhicce 1003 / 7 Ağustos 1595) Hasan Pa- şa da Sigetvar beylerbeyi olarak orduda